

MINTAQANING BYUDJET SALOHIYATI

Yusupov Fayzulla Yoqubovich

QarMII mustaqil tadqiqotchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10074764>

Mintaqaning moliyaviy salohiyati (MMS) tarkibi uning tarkibiy potentsiallari bilan belgilanadi. Bu ichki omillar: Mintaqa byudjet salohiyati (MBS), moliya-kredit tizimining mablag'lari (MKTB), mintaqada ro'yxatdan o'tgan xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy imkoniyatlari, aholining moliyaviy resurslari (AMR) va tashqi investitsiyalar va qarzarlar (TIva Q) tashkil qildi.

Strukturaviy potentsiallarni hisoblash quyidagi formulalar bo'yicha amalga oshirilishi tavsiya etiladi:

$$MBS = D \times S_{\text{ssdar}} - BPU + XYuS,$$

bu erda MBS - mintaqaning byudjet salohiyati;

D – Mintaqa xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning konsolidatsiyalangan byudjetining daromadlari;

Ssdar- sub'ektlarining jamlanma byudjeti daromadlarining o'zgarish darajasi;

BPU - byudjetining bir qismi sifatida bepul o'tkazmalar,

XYuS – Xo'jalik yurituvchi sub'ektlar tomonidan byudjetga o'tkaziladigan mablag'lar.

Mintaqa moliyaviy salohiyatini aniqlashning miqdoriy usullari orasida quyidagilarga asoslangan usullar mavjud:

- mahalliyashtirish koeffitsiyentlari;
- tarmoqlararo balanslar ("Xarajatlar-chiqarish" jadvallari);
- tarkibiy o'zgarishlarni tahlil qilish;
- algomerik indekslar.

Sifatli aniqlash usullari orasida:

- ekspert baholashlari;
- amaliy ish;
- hukumat va biznes vakillarining so'rovlari.

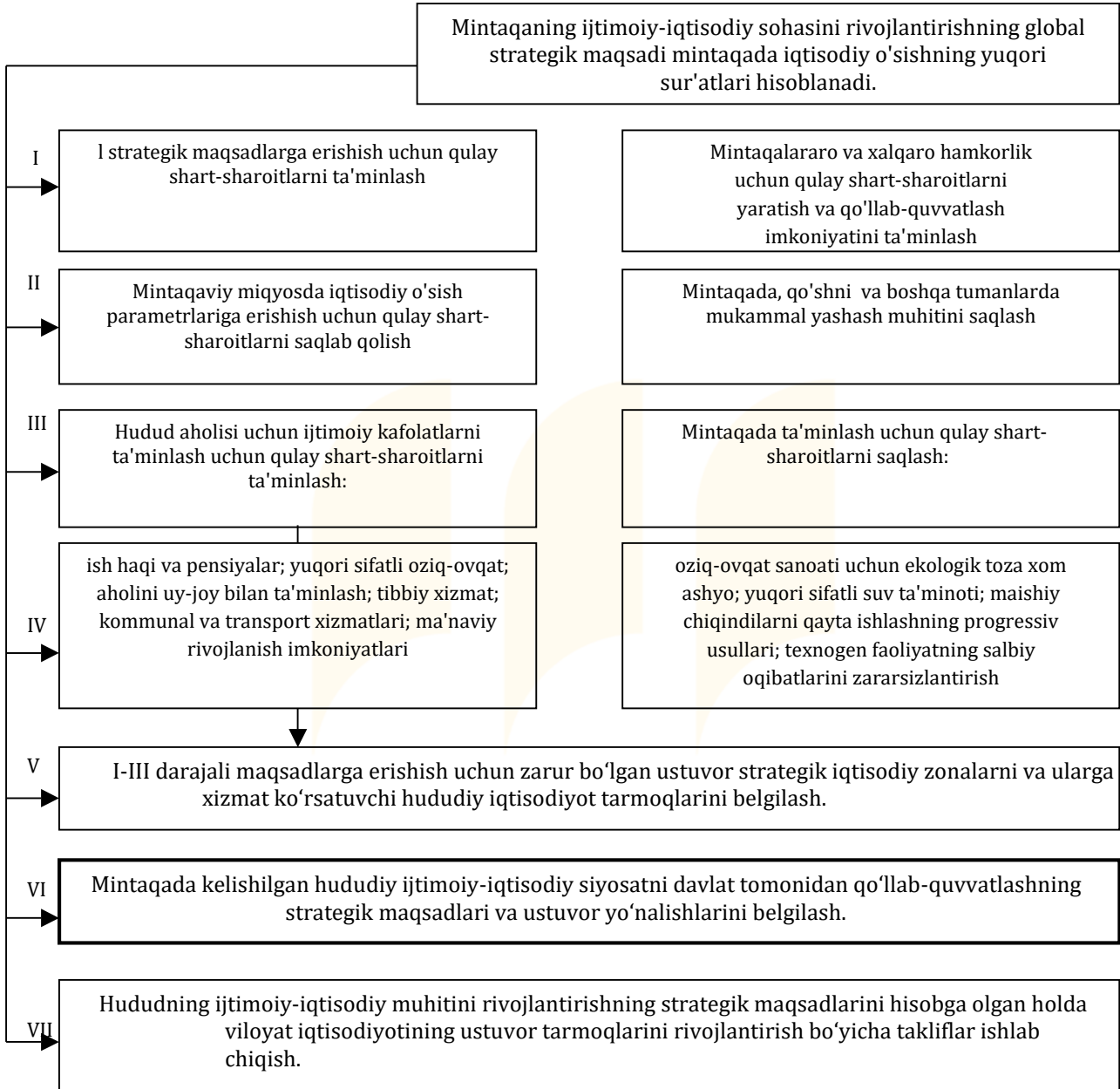
Miqdoriy usullar statistik ma'lumotlarga, iqtisodiy modellashtirish vositalariga asoslanadi.

Sifatli usullar asosan subyektiv bo'lib, stol tadqiqoti, intervyular, ekspert so'rovlari, anketalar va panel muhokamalari orqali o'tkaziladi.

Ekspert baholash usuli universal xarakterga ega bo'lib, mutaxassislarning to'plangan bilimlari, tajribasi va sezgilariga asoslanadi. Usul tashkilotning nazariyasi va amaliyoti, klasterni boshqarish, uni umumlashtirish va klasterni rivojlantirish potensialining mavjudligi yoki yo'qligi to'g'risida xulosalar chiqarish bo'yicha ma'lumotlarni to'plash imkonini beradi. To'ldiruvchi va aniqlovchi usullar sifatida so'rovlar va anketalar usuli qo'llaniladi.

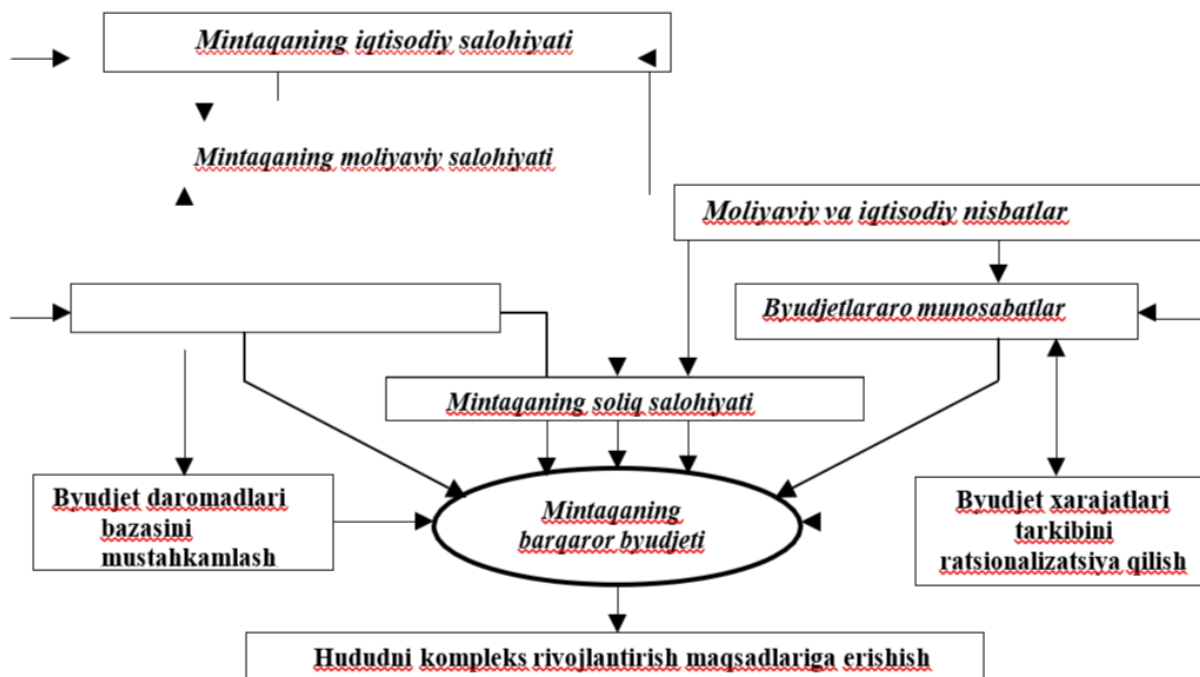
Mahalliy iqtisodchilarning iqtisodiy salohiyatning mohiyati va ahamiyatini aniqlash sohasidagi tadqiqotlari uning mazmunini tushunishga katta hissa qo'shdi. Biroq, potensial tuzilishiga uslubiy yondoshuvlarni aniqlash, uni aniqlashning iqtisodiy va matematik modellarini shakllantirishga bag'ishlangan ko'plab ishlarga qaramay, ushbu tadqiqot sohasidagi ko'plab uslubiy va nazariy muammolar bugungi kungacha hal qilinmagan. Sanoat sektorining salohiyati ko'p o'lchovli kategoriya bo'lib, kamida uchta komponentni o'z ichiga oladi. Asosiy

potensial iqtisodiy potensialdan farqli o'laroq, sanoat siyosatining maqsadli ta'siri uning sifat va miqdoriy xususiyatlarini yaxshilash va hozirgi vaqtda talab qilinadigan parametrlarga erishishni ta'minlaydigan o'zgarmas qismdir. Shu bilan birga, iqtisodiy salohiyatga ta'sir huquqiy, ilmiy-uslubiy, shuningdek, investitsiya va innovatsion bazani o'zgartirish jarayoni orqali amalga oshiriladi. Mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy sohasini rivojlantirishning global strategik maqsadi mintaqada iqtisodiy o'sishning yuqori sur'atlari 1-rasmda ko'rsatilgan.

1-rasm. Mintaqaviy ijtimoiy-iqtisodiy maqsadlarni aniqlash sxemasi

Hududiy byudjetning barqarorligi kontseptsiyasi o'zgaruvchan atrof-muhit sharoitlari ta'sirida mintaqaviy hokimiyat organlarining boshqa darajalardan qat'i nazar, mintaqaviy byudjetning bajarilishini to'liq ta'minlaydigan tarzda byudjet oqimlari va ularning tuzilishini muvofiqlashtirish qobiliyatidan iborat. Mintaqaviy byudjet barqarorligi kontseptsiyasi tizimi (2-rasm).

2-Rasm. Mintaqaning barqaror byudjeti konsepsiyasi

Byudjetning barqarorligini miqdoriy baholash koeffitsientlari, ularning dinamikasi va tendentsiyalarini tahlil qilish asosida amalga oshirilishi kerak. Shu bilan birga, shuni hisobga olish kerakki, byudjet barqarorligini aniqlashda byudjet barqarorligini hisoblash muddati (retrospektsiya chuqurligi) qanchalik uzoq bo'lsa, baholash shunchalik adekvat va ishonchli bo'ladi.